

OILADAGI FARZAND TARBIYASIDA OTANING TUTGAN O‘RNI

S. Mirzayev

Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti

Pedagogika fakulteti Pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

Mahkamova Nozima

Pedagogika-psixologiya yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

***Annotatsiya.** Maqolada o‘zbek oilalarida farzand tarbiyasida otaning o‘rni, burchi va mas‘uliyati, farzand har bir ishda otalarga taqlid qilishlari, tarbiya vaqtida ota-onaning shaxsiy namuna bo‘lishlari, shuningek, oilada tarbiya davomida insonparvarlik fazilatlariga alohida e‘tibor berish kerakligi haqida fikr yuritiladi.*

***Kalit so‘zlar:** oila, ota-ona, farzand tarbiyasi, mehr-muhabbat, ma‘naviy-axloqiy o‘rnak ko‘rsatish, keksa avlod, urf-odatlar, fazilat.*

KIRISH

Oila – kishilarning nikoh yoki qon – qarindoshlik rishtalari, umumiy turmush tarzi, axloqiy mas‘uliyat hamda o‘zaro yordamga asoslanuvchi kichik guruh. «Jamiyat» va «oila» tushunchalari bir – biri bilan chambarchas bog‘liq. Bu bog‘liqlik jamiyatning oilalarsiz mavjud bo‘lmasligi hamda o‘z navbatida oilaning ma‘lum bir jamiyat tarkibida vujudga kelishi va yashovchanligida ko‘rinadi.

Islom dinida farzandlar tarbiyasiga katta e‘tibor qaratilgan bo‘lib, ularning dunyoga kelishida, ruhan, jismonan va aqlan sog‘lom bo‘lishida, har tomonlama barkamol avlod bo‘lib yetishishida asosiy mas‘uliyatni ota-onaning zimmasidagi burch etib belgilab berilgan. Yana shuni ta‘kidlash lozimki, farzandlarga tarbiya berishda ota o‘zining zimmasidagi farzandning haq-huquqini bilib, uni ado qilmoqligi lozimdir. Aksincha ado qilmasa farzand yoshligida shirin bo‘lsada, voyaga yetgandan keyin uning mevasi

achchiq bo‘lishi haqida muqaddas dinimizdagi ko‘rsatmalar, tarbiyaviy asarlarda hayotiy misollar bilan ta’kidlab o‘tilgan. Shuning uchun Payg‘ambarimiz (sallollohu alayhi vasallam):

"Farzandning haqqi otada uchta: tug‘ilganda chiroyli ism qo‘yish, aqli kirganda Qur’onni o‘rgatish va voyaga yetganda oila qurishga tayyor bo‘lganda uni uylantirib qo‘yishdir", dedilar.

Farzand oila muhitida katta bo‘lar ekan, uning bari xulq-atvori, atrof – muhitga, oilaga bo‘lgan munosabati, kelajakda o‘zining oila qurishi, farzandlar ko‘rishi haqidagi fikrlari shakllanib boradi. Agar oilaning ijtimoiy vazifasi ijobiy bajarilsa, ya’ni bolada oilaga, ota – onaga, keksalarga hurmat, o‘zaro yordam kabi hislatlar shakllansa, u kelajakda oila qurgach, o‘zi ham farzandlarini huddi shu tarzda tarbiyalashga intiladi. Bunday oilalarda „Baxtlik darajasi „, yuqori bo‘ladi. Chunki Inson o‘ziga ato etilgan baxtning to‘rt dan uch qismini oiladan choraktaga yetar-yetmas qismini boshqa narsalardan topadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Bola dunyoga kelib birinchi bo‘lib ko‘rgan kishilari-onasi, otasi, aka-opalari bo‘ladi. Qarindoshlarning mehr-muhabbati bolaga chaqaloqligidan singadi. Ota-ona bola uchun butunlay g‘amxo‘r, rahnamo bo‘lib gavdalanadi va bola ularning nasihati, tarbiyasiga ishonch bilan quloq soladi. Bola ota-onaga alohida ishonch bilan qaraydi. Bola qalbi-oilaning surati. Unda oilaning ichki mohiyati aks etadi. Agar ota-ona manfaatparast, ta’magir kishilar bo‘lsa, ular bu illatlarini oyda-yilda ko‘radigan do‘stlaridan yashira oladi. Lekin o‘z farzandlaridan yashirish nihoyatda qiyin. Bola yosh davrida ko‘p qiziqadigan va juda taqlidchi bo‘ladi. Bu davrda ota-ona va boshqa oila a’zolari o‘zaro madaniyatli, yaxshi insoniy muomalada bo‘lishlari katta ahamiyat kasb etadi. O‘zbek oilasi, xonadoni va farzand tarbiyasi o‘ta muhim sanaladi. Tarbiya san’ati shunday xususiyatga egaki, deyarli barchaga tanish va tushunarli. Ba’zilarga esa juda oson tuyuladi. Bu ish bilan nazariy va amaliy jihatdan qanchalik tanish bo‘lsa, unga shunchalik tushunarli va oson bo‘lib tuyuladi. Hamma tarbiya sabr-toqatni talab qiladi. Ayrimlar buning uchun tug‘ma qobiliyat va malaka, va ko‘nikma kerak deb

o‘ylyadilar. Lekin bundan tashqari yana maxsus bilimlar ham kerakligi haqida ishonch hosil bo‘ladi. Shuni alohida ta’kidlash kerakki, inson ona qornidan yaxshi yoki yomon bo‘lib tug‘ilmaydi. U birday tug‘iladi. Yaxshi yoki yomonga aylanishi tarbiyadan, dastavval ota-ona, oila, mahalla va jamiyatdan o‘rganadi.

Payg‘ambarimiz (sollallohu alayhi va sallam) otaning farzandiga qiladigan moddiy ta‘minotidan ma‘naviy ta‘minoti ustun turishini ta’kidlab shunday marhamat qilganlar: “Hech bir ota o‘z farzandiga go‘zal odobdan ham ortiqroq hadya bera olmaydi” (Termiziy rivoyati).

Farzand tarbiyasida otaning ijtimoiy roli juda ham katta bo‘lganligi sababli, Xalqimizda dilbandlarini go‘zal odob-axloq ila tarbiyalagan otalarimizning farzandlari “Otangga Rahmat”, “Tarbiya bergan otangga rahmat” kabi maqtovlarni olib kelishadi.

O‘zbeklarda oilaning rahbari ota hisoblanib, u oilani moddiy jihatdan ta‘minlashga mas‘uldir. Otaning rahbarligi to‘g‘risida Qur’oni karimda "**Erkaklar xotinlari ustidan rahbardurlar**" deyilgan. Oyat mohiyatini tahlil qiladigan bo‘lsak, oiladagi moliyaviy masalalar, chetdan bo‘ladigan xurujlardan uni himoya qilish otaga yuklatilmoqda. Nafaqat rahbar, balki ota-oila posboni. Ota bor xonadon charog‘on, bolalar yuzida tabassum, ona qalbida osoyishtalik. Shuningdek, Alloh taolo shunday buyuradi. "**Ey iymon keltirganlar o‘zingizni va ahli ayollaringizni yoqilg‘isi odamlar va toshlardan bo‘lgan o‘tdan saqlang**" (Tahrim surasi 6–oyat). Ahli ayolini, farzandlarini iymonli qilib tarbiyalash oila boshlig‘ining Alloh taolo oldidagi burchi ekanligiga yuqoridagi oyatga keltirilgan.. Qachonki otalar farzandlarining oldidagi burchlarimizni ado etadigan bo‘lsa farzandlari o‘zlariga itoat etadigan, dinga xizmat qiladigan, el-u yurtni rivojiga hissa qo‘shadigan farzandlar bo‘lib yetishadi.

Farzandlar mas‘uliyatida misollar, ayniqsa, otaning roli muhim o‘rin tutadi. Shuning uchun otalar majburiyatlariga ehtiyot bo‘lishlari kerak. Otalar farzandlaridan nimani xohlashlarini aniq va qisqa tushuntirishlari kerak, masalan, “yordam bersang, yaxshi bo‘ladi”, “mumkin”, “sening qo‘lingdan keladi” va hokazo, iboralarni ishlatishingiz shart emas. Agar u o‘z mas‘uliyatini bajarmasa, besh daqiqadan so‘ng yana eslatiladi,

agar u buni takrorlamasa, ota o'z zimmasiga olishi mumkin. Agar ota mehribon bo'lib, bolaning mantiqiy istaklariga ijobiy javob bersa, keyingi safar bola pushaymon bo'lib, ijobiy javob qaytaradi.

Majburlash va bosimni mas'uliyat hissini shakllantirish uchun ishlatmaslik kerak, chunki bu ota va bola o'rtasida ziddiyat va norozilikni keltirib chiqaradi, shuningdek, bu tuyg'uning oldini oladi va uni orqaga so'radi. Oilada bola jismonan, aqliy va axloqiy jihatdan kamol topadi. Otalar farzandlariga teng munosabatda bo'lishlari, ularning hayoti, ta'lim va tarbiyasi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishlari kerak. Shu bilan birga, ota-onalar o'z farzandlarini tarbiyalash va o'qitish uchun mas'uldirlar, chunki bolalarni tarbiyalash otalarning huquq va majburiyatlari guruhiga kiradi va bu asosiy qonunimiz bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'z ifodasini topdi. Jumladan, Konstitutsiyamizning uchinchi bo'lim, XIV bobi «Oila» deb nomlangan bo'lib, undagi 63-66 moddalarda oilaning ijtimoiy-tarixiy roli, ahamiyati huquq va burchlari hamda ahamiyati qonuniy asoslarda aniq-ravshan belgilab berilgan. Bu moddalarda oilaning «jamiyatning asosiy bo'g'ini» ekanligi hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga egaligi, oila qurishga asos bo'luvchi nikoh tomonlarning ixtiyoriy roziligi va teng huquqligiga asoslanishi (63- modda), ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburligi (64- modda), davlat va jamiyat yetim bolalarni yoki otaonalari vosiyligidan mahrum bo'lgan farzandlarni o'z qaramog'iga olishni, shuningdek, bolalarga bag'ishlangan xayriya faoliyatlarini rag'batlantirishi (64- modda), farzandlar ota-onalar nasl-nasabi va fuqarolik holatidan qat'iy nazar qonun oldida teng ekanligi (65- modda), onalik va bolalikning davlat tomonidan muhofaza qilinishi (shu modda) kabi g'oyat muhim masalalarga huquqiy maqom berildi. Ayniqsa, 66- moddadagi «Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota –onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar» kabi fikrlar jahon qonunchiligida o'ziga xos yangi hodisa sifatida e'tirof etildi. Yoshlar har bir millat va davlatning buyuk intellektual va jismoniy salohiyati bo'lib, har bir davlatning kelajagi ularning qo'lida bo'ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, insonlar farzandli bo'lishdek baxtga erishish bilan birga otalik vazifasini va mas'uliyatini ham to'la anglab yetishlari lozim deb o'ylayman. Chunki jamiyatimizning baxtli kelajagi uchun barchamiz mas'ulmiz. Bolalar - oila va jamiyatning ko'zguvidir. Bolalarning yosh qalbiga hamma narsadan ko'ra o'rnatish kuchli ta'sir etadi, otalarning ko'rsatadigan o'rnatish (ibrati) esa ularning qalbida boshqa hamma kishilarning o'rnatishiga qaraganda chuqurroq va mustahkamroq iz qoldiradi.

Oilaviy tarbiya doimo mavjudligi, ko'rsatmaliligi va serjiloligi bilan ajralib turadi. Unda odobga doir tadbirlarni bolaga to'g'ri o'rgatish, maslahat berish, kattalar tajribasigina emas, balki oilaning yashash tarzi, muhiti, ota-onalarning kasb hunari, oila a'zolarining ma'naviy-ruhiy munosabatlari katta rol o'ynaydi. Shunisi quvonarliki, hozirda oilalarda otalarning farzand tarbiyasiga bo'lgan e'tibori kundan-kunga kuchaymoqda. Chunki, farzand Alloh tomonidan ato etilgan ulug' ne'mat bo'lishi bilan birga, u otaga topshirilgan ma'suliyat hamda omonatdir. Farzandlar - kelajagimiz ekan, ularni ham jismonan, ham ruhan, ham ma'nan sog'lom bo'lib kamolga etkazish barchamizning asosiy vazifamiz bo'lib qolishi kerak.

FOYDALANILGAN ADAIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. - T.:O‘zbekiston, 2017.
2. Иноғомов Ж. Оилада маънавий-ахлоқий тарбия. –Тошкент. “Маҳалла кутубхонаси”. 2015
3. Исроилов Н., Машарипова Г., Исроилов Б. Оилада бурч тарбияси-маънавий комиллик асоси.-Тошкент. “Маънавият” 2015
4. Саифназаров И., Саифназарова Ф. Ёшлар ва оила-Ватан таянчи.-Тошкент. “Таълим нашриёти”. 2018

Internet saytlari

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Oila>
2. <https://sammuslim.uz/oz/articles/farzand-tarbiyasida-otaning-orni>
3. <https://zamin.uz/uz/hayot-tarzi/71732-farzandning-ota-ona-oldidagi-burchlari.html>
4. [file:///C:/Users/Dell/Downloads/farzand-tarbiyasida-ota-onalarning-masuliyati%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/farzand-tarbiyasida-ota-onalarning-masuliyati%20(1).pdf)